

О. І. Шкуратов

В статті удосконалено управлінський інструментарій організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки в аграрній сфері. Запропоновано підхід до функціонування інструментів управління в системі організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки аграрної сфери, що включає три етапи: проектування (оцінка сучасного стану та прогнозування рівня екологічної безпеки); реалізація (підготовка управлінських рішень і організація їх виконання через інструменти впливу); контроль (встановлення відповідності фактичного стану запланованому рівню в рамках прийнятого управлінського рішення з метою його подальшої корекції).

Ключові слова: екологічна безпека, аграрна сфера, інструмент, забезпечення, організаційно-економічний механізм, управління.

Постановка проблеми. Екологічну ситуацію в агроєкосистемах України сьогодні можна охарактеризувати як кризову. На їх функціонування впливає комплекс негативних факторів, зокрема, недотримання вимог науково-обґрунтованої системи аграрного виробництва, виснаження та деградація земельних ресурсів, втрата родючості ґрунтів, занепад тваринництва, забруднення поверхневих вод тощо. Насамперед така ситуація пояснюється відсутністю ефективно діючих інструментів у сфері екологічного управління, забезпечення екологічної безпеки та збалансованого розвитку агроєкосистем, орієнтованих на узгоджене розв'язання економічних і екологічних проблем у сільському господарстві. Для узгодження екологічних та економічних інтересів аграрного природогосподарювання необхідним є реформування системи мотивацій, зміна механізму управління економічним розвитком, органічною складовою якого повинен стати інструментарій організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки в сільському господарстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема забезпечення екологічної безпеки знайшла своє відображення в наукових працях багатьох закордонних вчених, зокрема Е. Альфреда, К. Гофмана, Ф. Кене, Р. Коуза, Д. Медоуза, Ю. Одума, А. Пігу, М. Реймерса, К. Ріхтера, Дж. Форестера та ін. Значну роль в розробці організаційно-економічних інструментів забезпечення екологічної безпеки України відіграли дослідження таких вчених, як О.Ф. Балацький, І.К. Бистряков, Б.В. Буркинський, Л.М. Грановська, О.І. Дребот, Л.В. Жарова, В.О. Онищенко, О.Ф. Савченко, М.С. Самойлік, С.К. Харічков, О.В. Прокопенко, П.М. Скрипчук, О.І. Фурдичко, Є.В. Хлобистов. Проте у роботах зазначених авторів недостатньо вивчено питання забезпечення екологічної безпеки саме в аграрному секторі, де широко використовуються екологічно небезпечні речовини, не приділяється увага ролі організаційно-економічному механізму у виробництві екологічно безпечної аграрної продукції.

Постановка завдання. Спираючись на існуючі положення теорії безпеки, складно визначити динаміку і напрями спільного функціонуван-

ня органів державної влади, які здійснюють екологічне управління в аграрній сфері вітчизняної економіки, а також спрогнозувати та забезпечити достатній рівень екологічної безпеки в умовах ускладнення інформаційних потоків. З огляду на викладене, у статті поставлено завдання удосконалити інструментарій організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки в аграрній сфері, що дозволить вийти на більш досконалий рівень наукових уявлень про його місце в системі забезпечення національної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема ефективного управління агроєкосистемами є складною проблемою і повинна вирішуватися з урахуванням взаємозв'язку усіх основних складових: державної економічної і екологічної політик; нормативно-правової бази. Для вирішення даних завдань потрібна послідовна державна політика, а також формування системи практичних дій в кожному підприємстві по поліпшенню виробничого процесу з використанням комплексу організаційно-економічних і соціальних заходів економічного стимулювання.

Вказані завдання можуть бути реалізовані через нормативно-правовий і організаційно-економічний механізми, які відображають взаємозв'язок держави з господарюючими суб'єктами в умовах ринку. Нормативно-правовий механізм державного регулювання – це механізм прямої дії, який базується на прийнятому в країні законодавстві (законах, постановах, інструкціях, нормах, нормативах, стандартах і т.д.) [2, с. 14]. Організаційно-економічний механізм є сукупністю способів і прийомів дії на економіку господарюючих суб'єктів, що забезпечують реалізацію їх економічного інтересу.

Оцінка сучасного стану та тенденцій удосконалення системи управління екологічною безпекою свідчить про досить низьку її ефективність. Поступове ослаблення державного регулювання та контролю в сфері природокористування і охорони довкілля призводить до втрати зворотних зв'язків в системі екологічного управління, де більшість суб'єктів природогосподарювання не досягли достатнього рівня самоконтролю, і де організаційно-економічні інструменти стимулювання еколого безпечної господарської діяльності не

мають цільового характеру, що ставить під сумнів перспективу забезпечення екологічної безпеки в цілому.

Модель управління в системі організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки в агросфері має інтегрувати цілі, завдання, специфічні особливості, принципи його здійснення, об'єкти і суб'єкти управління, що безпосередньо реалізуються через інструментарій організації безперервного процесу забезпечення цієї безпеки. Тому, на нашу думку, першочергового удосконалення потребує саме інструментарій організаційно-економічного забезпечення екологічної

безпеки в аграрній сфері.

Варто запропонувати підхід до функціонування інструментів управління в системі організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки аграрної сфери, що передбачає алгоритм реалізації інструментів управління. Цей алгоритм знаходить своє відображення в механізмі функціонування системи організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки аграрної сфери, що представляє собою цілісну сукупність методів, заходів, засобів і форм, що реалізуються за наступними етапами: проектування, реалізація і контроль (рис. 1).

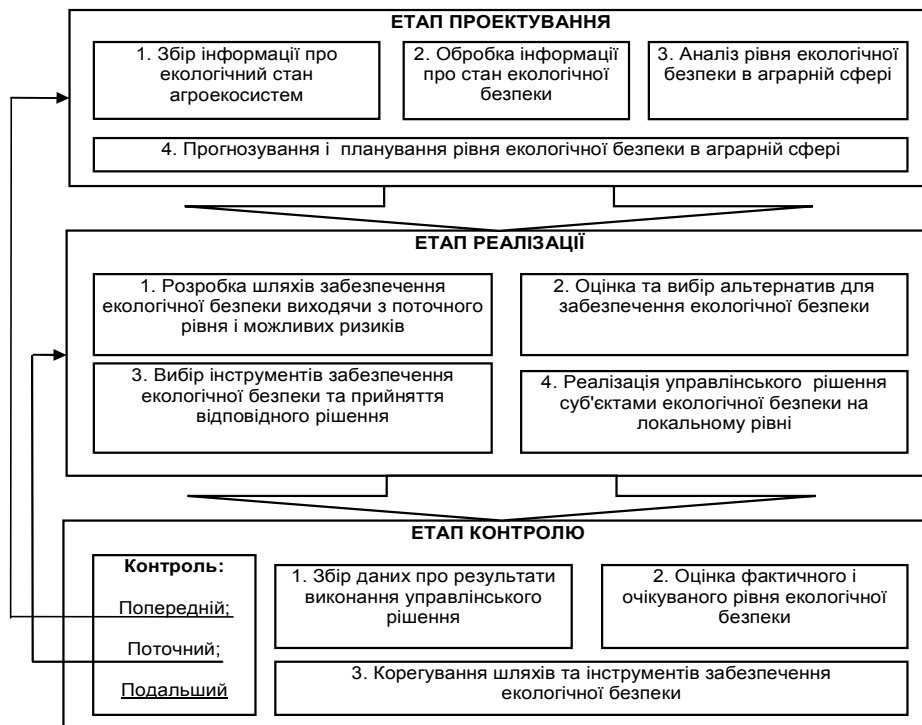

Рис. 1. Функціонування інструментів управління в системі організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки в аграрній сфері

Джерело: адаптовано автором [4; 7].

Етап проектування передбачає певні стадії його здійснення: збір та аналіз інформації, оцінка стану та прогнозування рівня екологічної безпеки в аграрній сфері, планування реалізації заходів. Недосконалість сучасного інформаційно-аналітичного забезпечення екологічної безпеки в агросфері негативно впливає на якість прийняття управлінських рішень на рівні держави та господарюючих суб'єктів, негативно позначається на ефективності управління і перешкоджає збалансованому розвитку аграрного сектора економіки. Отже, основне місце при прогнозуванні та формуванні стійкого механізму управління відіграє інформаційно-аналітичний фактор забезпечення екологічної безпеки. Визначення інформаційно-аналітичного забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі економіки трактується як сукупність взаємовідносин, що формують інформаційне поле навколо діяльності господарюючих суб'єктів, яке охоплює питання реалізації екологі-

чної політики, поширення інформації щодо вирішення екологічних завдань та дає змогу реалізувати найперспективніші способи і методи мінімізації негативного впливу на агроєкосистеми.

Системи управління мають базуватися на використанні технологій випереджального впливу, основу яких складають процеси наукового передбачення і прогнозування. Прогнозування є необхідною стадією першого етапу управління, і його основне завдання – орієнтація управління на можливі зміни стану і розвитку об'єктів екологічної безпеки і зовнішнього середовища їх функціонування [1].

Другий етап структурно розділений на стадії прийняття і реалізації управлінських рішень в системі забезпечення екологічної безпеки аграрної сфери. Розробка шляхів ухвалення рішення здійснюється суб'єктом управління на основі результатів першого етапу – проектування. Наступний крок – вибір переліку екодеструктивних чин-

ників, і виділення серед них керованих, з яких формується сукупність альтернатив для прийняття рішення. Можливі шляхи досягнення поставленої мети прийняття рішення прийнято називати альтернативами. В рамках другої стадії етапу реалізації здійснюється така функція управління, як організація виконання рішення. При організації виконання рішення доцільно взяти до уваги той факт, що ефективність виконання підвищиться, якщо рішення суб'єкта управління буде визнано і іншими елементами системи забезпечення екологічної безпеки [8]. У зв'язку з цим необхідною умовою реалізації є узгодження управлінських рішень, яке представляє собою процедуру досягнення визнання іншими елементами системи пропонованого рішення, так як цілі і результати діяльності різних елементів системи часто суперечливі.

В процесі третього етапу здійснюється попередній, поточний та подальший контроль щодо встановлення відповідності або невідповідності виконання рішення об'єктом управління, реаліза-

ція якого здійснюється в наступній послідовності [4]: збір даних про фактичні результати виконання рішення об'єктом управління, вимірювання, порівняння і оцінка фактичного і очікуваного результатів виконання рішення об'єктом управління, розробка і реалізація коригувальних дій.

Відмінними особливостями охарактеризованого підходу до функціонування інструментів управління в системі організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки аграрної сфери є обов'язкова відповідальність суб'єкта управління за процес і результати своєї діяльності, а також здатність до розвитку і адаптації до мінливих умов.

Конкретне наповнення екологічних функцій держави полягає, насамперед, у його впливі через інструменти управління на організаційну поведінку природокористувачів [3; 5]. Організаційно-економічні інструменти управління екологічною безпекою умовно можна згрупувати в наступні блоки: екологічні норми, екологічний контроль, фінансово-економічні інструменти та екологічна культура (рис. 2).

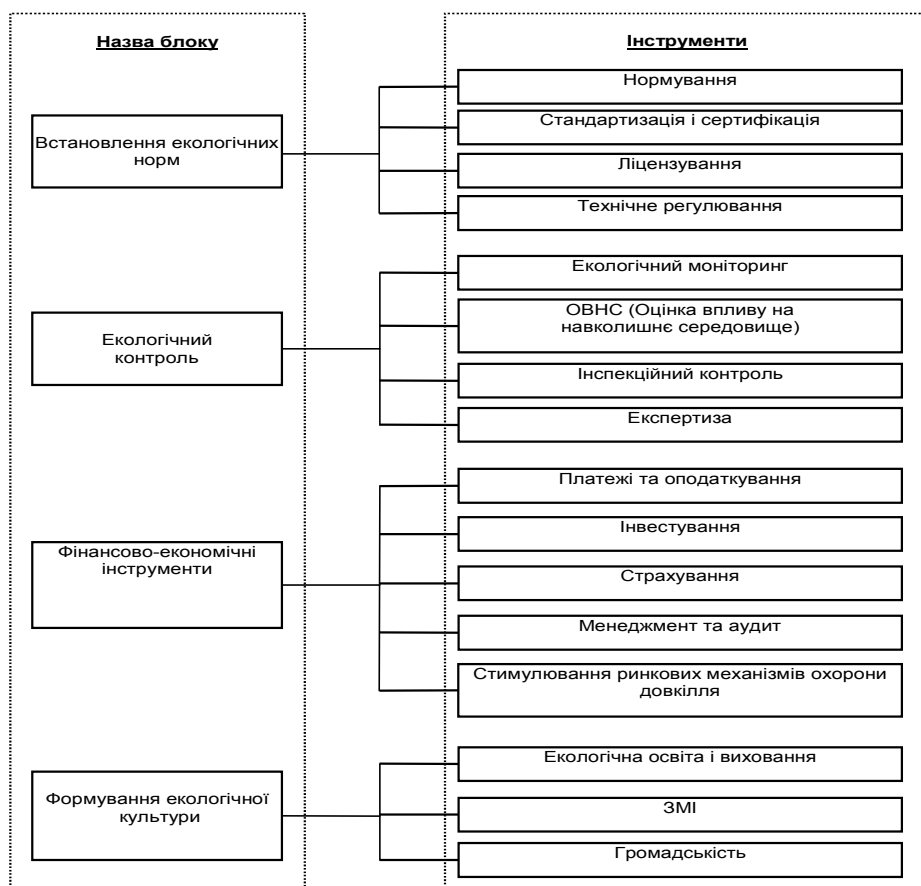

Рис. 2. Організаційно-економічні інструменти управління екологічною безпекою

Джерело: сформовано автором на основі [2; 6].

Органи екологічного управління покликані забезпечувати функції по встановленню екологічних нормативів і контроль за їх дотриманням, а також відстежувати рівень екологічної безпеки в аграрній сфері та можливі ризики для агроєкосистем. На жаль на сьогодні, держава практично не сприяє створенню неформальних інституціона-

льних норм, спрямованих на розвиток екологічної культури сільгосптоваровиробників.

ВИСНОВКИ

Таким чином, обґрунтовано необхідність об'єднання інструментів екологічного управління в систему. Адже прояв властивостей системи забезпечення екологічної безпеки в аграрній сфері

має місце завдяки зв'язкам взаємодії між елементами, які, в свою чергу, пов'язують всі елементи системи в структуру з координуючими діями органів влади. Визначено, що основним елементом системи забезпечення екологічної безпеки, є організаційно-економічний механізм управління, який з позицій системного підходу включає інструменти та методи, що відповідають за досягнення цілей системи і виконання притаманних їм функцій. Враховуючи низьку ефективність системи управління екологічною безпекою в аграрній сфері та її кризовий рівень в багатьох регіонах України, вважаємо

за необхідне удосконалити підхід до функціонування інструментів управління в системі організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки, що включає три етапи: проектування (оцінка сучасного стану та прогнозування рівня екологічної безпеки); реалізація (підготовка управлінських рішень і організація їх виконання через інструменти впливу); контроль (встановлення відповідності фактичного стану запланованому рівню в рамках прийнятого управлінського рішення з метою його подальшої корекції).

Список використаної літератури:

1. Муравых А.И. Теоретические основы управления экологической безопасностью: [монография] / А.И. Муравых. – М.: КОМЭК, 2008. – 296 с.
2. Никитина З.В. Экологизация производства сельскохозяйственных предприятий / З.В. Никитина // Аграрная наука. – 2005. – № 6. – С. 14–15.
3. Олексюк А.О. Проблеми формування та реалізації механізму забезпечення екологічної безпеки в регіоні / А.О. Олексюк // Вісник Українського державного університету водного господарства та природокористування. – Вип. 2 (26). – Ч. II. – 2004. – С. 549–553. – (Серія: Економіка).
4. Фирсов И.В. Теоретико-методологические основы функционирования механизмов управления в системе обеспечения экономической безопасности Российской Федерации: [монография] / И.В. Фирсов. – М.: Белый Берег, 2012. – 191 с.
5. Фурдичко О.І. Стратегічне управління екологічною безпекою в аграрному секторі / О.І. Фурдичко, О.І. Шкуратов // АгроСвіт. – 2016. – № 8. – С. 3–8.
6. Хлобистов Є. Економіка екологічної безпеки: теорія, методологія, бюджетне забезпечення / Є. Хлобистов // Економіст. – 2010. – № 12. – С. 57–59.
7. Царенко О.М. Економіка та менеджмент екологізації АПК: [монографія] / О.М. Царенко, В.П. Щербань, П.В. Тархов. – Суми: Університет. книга, 2002. – 256 с.
8. Jiang Mingjun, Introduction to Ecological Safety. – World Affairs Press, 2012. – 491 p.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНСТРУМЕНТАРИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В АГРАРНОЙ СФЕРЕ

Шкуратов А.И.

В статье усовершенствован управленческий инструментарий организационно-экономического обеспечения экологической безопасности в аграрной сфере. Предложен подход к функционированию инструментов управления в системе организационно-экономического обеспечения экологической безопасности аграрной сферы, который включает три этапа: проектирование (оценка современного состояния и прогнозирования уровня экологической безопасности); реализация (подготовка управленческих решений и организация их выполнения через инструменты влияния) контроль (установление соответствия фактического состояния запланированному уровню в рамках принятого управленческого решения с целью его дальнейшей коррекции).

Ключевые слова: экологическая безопасность, аграрная сфера, инструмент, обеспечения, организационно-экономический механизм, управление.

IMPROVING THE TOOLS OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC SUPPORT OF ENVIRONMENTAL SAFETY IN THE AGRICULTURAL SECTOR

Shkuratov O.

This paper deals with improvement of management tools of organizational and economic support of environmental safety in the agricultural sector. The author gives an approach to the management tools operation in the system of organizational and economic support of environmental safety in the agricultural sector, which includes three stages: design (assessment of the current state and forecasting level of ecological safety); implementation (preparation of management decisions and organization of their implementation through the influence tools); control (establishing the conformity of actual state of the target level within the management decision-making with a view to further correction).

Keywords: environmental safety, agricultural sector, tool, ensuring, organizational and economic mechanism, management.

Надійшло до редакції: 17.03.2016

Рецензент: д.е.н., професор Дребот О.І.